

Çağa İsmi Veren Kadın: I. Elizabeth

Ramazan Hakkı Öztan

THOROWGOOD: ...Cenova bankası İspanya Kralıyla, devasa Armada'nın donatılması için gerekli olan paranın tedariki konusunda yüksek bir faiz ve iyi bir kefaletle anlaşmaya varmıştı; tabi bundan hemen haberdar olan (isminin haricinde de halkının annesi olan) eşsiz Elizabeth, bu sadık şehrin tüccarlarına danışması için akıllı ve sadık bakanı Walshingham'ı görevlendirdi. Tüccarların hepsi de, İspanyol Sarayı'yla yapılan bu anlaşmanın eğer mümkünse iptali hakkında Cenovalıları nüfuz altına almak için adamlarını görevlendireceklerini kararlaştırdı. Ve böyle de oldu; Cenova devleti ve bankası, iki tarafı da olgun bir şekilde hesaba katıp ve haklı olarak gerçek çıkarlarını belirledikten sonra, her iki Hind'in de hakimi olarak övünen krallığı, Londra şehrinin tüccarlarının dostluğunu tercih etti.¹ (Wilson 187-8)

Armada Zaferi'nden yaklaşık bir buçuk asır sonra kaleme alır George Lillo, en önemli eseri olan *Londra Taciri*'ni. Anlattığı hikayeden çıkarılacak ders gayet basittir: tüccarın da vatanperveri ve namuslu olanı makbul. Eserinin hemen açılışında, yukarıda aktarılan gelişmeye mest olmuştur namuslu tacirimiz Thorowgood. Sevincinin sebebini işte böyle açıklar sadık çalışanı Trueman'e. *Londra Taciri* her ne kadar çağının büyüyen ve gelişen orta sınıfına seslense de, örnek olarak gösterilen bir buçuk asır önce yaşamış bir kişidir: isminin ima ettiği gibi dürüst ve namusludur ama diğer ayırt edici özelliği vatanperver oluşu ve Kraliçe'ye duyduğu sevgi.

Modern Batı'nın Kökenleri isimli kitabında ise Theodore K. Rabb, Rönesans hükümdarları bölümünde I. Elizabeth'e de yer ayırmış. Konuya giriş yaparken, Rönesans hükümdarlarının ayırt edici özelliği olarak şunu söylüyor: Öyle kolay genelleme yapamazsınız. Çünkü, neticede şans eseri bir doğumla tahta geçiyorlar. Onları farklı kılan şey, kabiliyetleri, bölgesel ve milli şartlar, ve politikalarına bazen destek bazen ise köstek olabilecek özel durumlar. Egemenlik süresince en önemli olan şey ise, yöneten ve yönetilen arasındaki denge (45). Ve sonra da ekliyor Rabb: Görüyoruz ki I. Elizabeth'in yetenekleri en az dönemin erkek hükümdarları kadar kişiliğinde yer etmiş (50). Rabb tarafından çizilen şablona oturtmakta hiç de zorlanmıyoruz I. Elizabeth'i. Elizabeth, sosyal ve siyasi çalkantıların zirveye ulaştığı bir dönemde ülkesine hükmetmesine karşın, bu siyasi ve iktisadi

---

¹ Çeviri kendime aittir.

karışıklıklar arasında her an yıkılacakmış hissini veren ülkesine bir çıkar yol göstermeyi de başarıyor. (Mangan, 2)

I. Elizabeth Öncesi İngiltere

Simon Adams'a göre, kraliyet aileleri arasındaki ilişkiler, ortaçağ son döneminde ve erken modern Avrupa'da, monarşilerin çeşitli alanlardaki politikalarını belirlemede hayati önem taşıyor. Buna dayanarak diyebiliriz ki Tudor hanedanının bir türlü rahat durmayan meşhur hükümdarı VIII. Henry ortalığı fena halde karıştırmış durumda. 16. yüzyıldaki İngiliz Reformu'nun başlıca tetikleyicisi konumunda olan Henry, sadece kendi hanedanının ve ülkesinin kaderini değil, özelde Avrupa genelde ise dünya siyasi hayatının gidişatını belirlemiş oluyor bir bakıma.

Tudor hanedanının üç hükümdarının babasıdır Henry ve bunlardan birisi de I. Elizabeth. Bu hanedanın miras bıraktığı özellikleri bünyesinde taşıyordu elbette Elizabeth. Kendisinden önce ülkeye hükmeden kişi ise babasının ilk eşinden olma kızı Mary, İngiltere'nin 400 yıl önceki Matilda'dan beri tahta geçen ilk kraliçesi (McDowall, 10). Mary tam bir 'femme fatale'ydi herkes için; bir bakıma, 5 yıl hükmettiği İngiltere'yi protestan kanına bulamayı başarmış bir katolik: lakabı Kanlı Mary.

Mezhep çatışmalarına sürüklenme tehlikesi artık pek uzak değildir İngiltere için. Her an yeni bir iç savaş çıkma tehlikesi... İngiltere'nin karşısında kendisinden kat kat daha güçlü durumda olan, kıta Avrupa'sının eşit güçteki iki büyük katolik ülkesi vardır: İspanya ve Fransa. 1558 Kasım'ında Mary öldüğünde, Susan Doran'a göre sokaktaki adamın tek tesellisi ise hasat mevsimi fiyaskoları, salgın hastalıklar ve askeri başarısızlıklarla 'taçlanan' bu dönemin son bulmasıdır.

Elizabeth'in İngiltere'si ve İngiltere'nin Elizabeth'i

Tarih başarısız olmuş krallarla dolu. Birçoğu, tarih kitaplarında bir sayfa yer bile işgal etmiyor. Bazıları beceriksizliklerinin kurbanı bazıları ise talihlerinin. Ama öyle hükümdarlar da vardır ki her köşeye namını duyurur; ya birer reformisttirler ya da birer devrimci. Ama I. Elizabeth'i buradaki hiçbir sınıfa oturtamıyoruz.

Onun politikalarının ayırt edici özelliği ise soğukkanlı oluşu ve muhafazakar duruşu. Johnson'ın dediklerine bir kulak verelim: Onun politikaları, VII. Henry eğilimleri doğrultusunda şekillenmiştir. Eğer sakınabiliyorsa savaşa girmemek ve cimrilik derecesine

varan bir tutumluluk (qtd. in Cannon and Anne 274). İşte bu politikalarla I. Elizabeth, İngiltere'nin belki de en çok sevilen, tanınan ve takdir edilen hükümdarı olma yolunda ilerleyecek ve Büyük Britanya'nın en parlak devirlerine ulaşmasında en etkili bir isim olacaktır, hem de bir kadın olarak.

İngiliz Reformu'nu takip eden dönemlerde dini ve siyasi sahalarda yaşanan gelişmeler ışığında artık dini dogmaların sorgulanmasıyla birlikte, milli egemenlik fikrinin ve kıta Avrupası'nın İngiltere üzerindeki nüfuzunun tartışmaya açılmasıyla işler bir hayli karmaşık bir hal aldı (Mangan, 2). Bu İngiltere için bir bakıma dönüm noktasıydı ve dümenin başına I. Elizabeth geçmişti artık: Ya Fransa'da olduğu gibi daha henüz filizlenen bir krallık, 40 yıl sürecek olan mezhep savaşlarının başlamasıyla birlikte korkunun ve yıkımın hüküm sürdüğü bir ülke olacak (Hume, 52) ya da ülkedeki huzur ortamının sağlanması yönünde adımlar atıp ülkesini düzlüğe ulaştıracaktı Elizabeth.

1558 Kasımı'nda Londra sokaklarında, Parlamento kararının hemen akabinde "Tanrı Kraliçeyi korusun" naraları yükselir. I. Elizabeth'in ne meşruluğunu tartışan vardır ne de bir kadın oluşunu. Halk bağına basar Kraliçeyi. Yeni bir hükümdar yeni bir umut demektir onlar için. Belki de sefaletten, açlıktan, ölüm korkusundan kurtuluş...

I. Elizabeth katolikliğe ve protestanlığa yönelik aldığı hayati kararlarda hiçbir zaman kız kardeşi Mary'nin hatalarına düşmedi. Mesela, tahta oturduğunda katolik taraftarlarını endişeye düşürecek kadar önemli olan danışman atamalarında gayet tedbirliydi: kız kardeşinin on bir danışmanını görevden almadı ve mezhep eşitliğini sağlamak amacıyla sekiz tane, protestanlığa meyilli danışman daha görevlendirdi (Hume, 6). Halbuki, Elizabeth'in protestanlığa duyduğu yakınlık aşıkardı ve İngiliz Reformunu destekliyordu çünkü küçüklüğünden beri öyle eğitilmişti. Ama hedeflerine adım adım, kimseyi kuşkulandırmadan ulaşmak daha mantıklıydı.

Ülkenin gidişatında önemli bir karar daha aldı Elizabeth. Dini sürtüşmelerden ötürü sürgüne gönderilen veya hapsedilen herkese yeniden özgürlüklerini bahsetti. (Hume, 7). Elizabeth'in derdi kendi ülkesinin topraklarıydı henüz. İskoçya'ya hiç karışmadı. Onun için önemli olan mesele mezhepler arasındaki kavgalardı. Bir adım daha attı ve biraz kendi mezhebine gözyummuş olsa da, ülkedeki kiliselerde rahiplerin ateşli vaazlar verip halkı galeyana getirmelerine engel olacak bir bildiri yayımladı. (Hume, 48)

Kendi topraklarında işleri yoluna koymaya devam etti Elizabeth. Şimdi de karşısında erkek egemen bir bürokrasi vardı. Taviz verseydi eğer belliydi ki Kraliçe birçok bürokratin elinde bir piyon olacaktı sadece. Ama niyetini göstermekte gecikmedi. Derdi, diğer tüm Tudor'lar gibi, herkesin haddini bilmesini sağlamaktı. Toplumda belli bir düzen hakimdi ve o

tanrıdan aldığı yetkisini kimseye kaptırma niyetinde değildi: sağlam bir toplum düzeni öngörüyordu, sınıfa, dereceye ve rütbeye dayalı. (Mangan, 3)

Elizabeth bir kraliçeydi, bir kadın... Evlilik tekliflerinin ardı arkası da kesilmiyordu üstelik. Ama o evliliği dahi politikanın bir aracı konumuna indirgedi çünkü o İngiltere'yle evliydi. Taliplilerden biri de meşhur İspanya kralı II. Philip'tir. Daha önce kız kardeşi Mary'yle evlenen kral, yeniden İngiltere'yi kontrolü altına almak istemektedir şimdi. Ama Elizabeth çetin cevizdir. Elizabeth tahta geçince hemen yollar elçilerini saraya ama nafiye. (Hume, 5)

Elizabeth'in gayesi bellidir. İrlanda ticaret yolunun kazançlarını kendi hesabına çevirmek ve İspanya'yı bu gelirden mahrum etmek (Silke, 77). 1500'lü yıllardan beri denizlerde giderek artan bir rekabet yaşanmaktadır. Yeni Dünya pastasından İngiltere'de bir pay alma çabasıdır artık. Kraliçe hem savaş gemileri inşa ettirmektedir tersanelerde, hem de özel kuruluşları teşvik eder ticaret filoları oluştursunlar diye (Hume, 48). Elizabeth ve Philip arasındaki özel ilişkiler artık yavaş yavaş artan bir çıkar çatışmasına dönmüştür.

Büyük İspanyol Armada'sının hazırlıkları kulaklara çalındığında, herkes tetikte beklemeye başlar. Philip için İngiltere ufak bir lokmadır. Öyle hesaplar. Aslında, Elizabeth de güç dengesizliğinin farkındadır. Philip'i şaşırtan Ahmet Refik'in dediği gibi Londra'daki en fakir kişinin bile ülke savunması için her şeyi feda etme isteğidir (qtd. in Özdemir 33). Philip'in karşısında artık yekvücut olmuş bir millet vardır. Böyle de olunca, şansın da yardımıyla Armada İngiltere iklimine mağlup olur. Breslow'un dediği gibi, '88 yılı ölümsüzdür İngilizler için artık (48). Protestan İngiltere, ilk zaferini kazanmıştır. İspanya'da ise şaşkınlık hakimdir. Tanrının yolundan sapmışlar nasıl olur da galip gelmiştir? Günah keçisi bulmakta pek zorlanmazlar: suçlu, aralarında barınan Mağribilerdir. (Hume, 271)

Bilindiği gibi dini, ekonomik ve dış dünyada olan gelişmeler yalnızca ilgilendirmiyordu I. Elizabeth'i. Onun gücünü bir bakıma erozyona uğratan bir iç politika meselesi de vardı: İskoç kraliçesi katolik Mary. Bitmek tükenmek bilmeyen komplolar, teoriler, suikast iddiaları ve entrikalarla çevrelenen Elizabeth, sadık bakanı Walshingam'ın yönetiminde olan bir gizli servis birimini de harekete geçirir: Elizabeth'in eli artık her yere ulaşmaktadır çünkü onun artık katoliklerden gelen suikast tehditleri karşısında bir casus ordusu vardır (Briscoe, 'Elizabeth's Spy Network'). Kishlansky'nin dediği gibi, resimlerinde göz ve kulak desenli elbiselerle boy göstermesi artık çok manidardır (518). Ve sonunda 1587 de vatana ihanet suçundan dolayı idam edilir Mary.

Bir Kadın Olarak I. Elizabeth

16. yy.da bir kadın olmanın zorlukları... Erkek egemen bir toplumun yönetim merkezinde bir kadın tahta kurulmuş şans eseri. I. Mary sonrası kimse umursamaz kim geçiyor tahta diye. Hatta, Mary tahta geçtiğinde, bu durumu eleştiri yağmuruna tutan protestanlar inzivaya çekilir, sesleri çıkmaz olur, Elizabeth tacı başına geçirdiğinde.

Susan Doran'a göre Elizabeth'in bu kadar uzun müddet hükümran olup ve başarılı olmasının altında yatan sebep, Elizabeth'in bir kadın olarak 'erkeklerin dünyasında' görevini yerine getirebilme kabiliyetidir. Doran'a göre buradaki diğer önemli sebep ise Elizabeth'in yerine geçebilecek olan kişinin de bir kadın olmasıdır: İskoç Mary. Böyle olunca ne katolikler uğraşır bu meseleyle ne de protestanlar. Ve John Calvin'in yazdığı bir mektuba atıfta bulunur Doran. Calvin ülkeleri kadınların yönetmesinin olağan karşılanabileceğini, bunun istisnai durumlarda tanrının kasıtlı olarak yaptığı bir tercih olduğunu ve bu gibi örneklere İncil'de rastladığımızı söyler.

Güç, çıkar ve ihtiras kavgalarını yönlendiren, yöneten ve İngiltere'nin geleceği için herhangi bir şeyden çekinmeyen bir kadındır Elizabeth. Danışmanlarının nüfuzu altında ezilmemiş, aksine onları çok başarılı bir biçimde kullanmış bir kadın. Calvin mantığıyla söylersek, Elizabeth çağının insanları anlar, tanrı isteyince, bir kadının da yürütebileceğini devlet gemisini.

Sonuç

Şurası kesindir ki çok az İngiliz hükümdarı böyle şartlar altında tahta geçmiş ve neredeyse hiçbiri onun kadar devlet işlerinde böyle bir başarı yakalamamıştır (Hume, 352). Mezhep çatışmalarındaki tutumu, politikalarındaki manevra kabiliyeti ve yönetenle yönetilen arasında kurmayı becerdiği denge İngiltere'yi İngiltere yapmıştır. Bundandır ki tarihçiler o döneme, Elizabeth çağı ismini vermişlerdir.

Michael Mangan'a göre özellikle 1590'lar sonrası dönemde İngiltere çok önemli değişimler yaşadı. Elizabeth dönemi sadece İngiltere'nin milli bilincini şekillendirmekle kalmadı, ayrıca Avrupa siyasi haritasını da değiştirmiş oldu böylece. (3)

WORKS CITED

- Adams, Simon. "The Succession and Foreign Policy." *History Today* 53.5 (2003). 18 Mar. 2004. <<http://www.geocities.com/queenswoman/elizaadams.html>>.
- Breslow, Marvin Arthur. *A Mirror of England*. Massachusetts: Harvard University Press, 1970.
- Briscoe, Alexandra. "Elizabeth's Spy Network." 10.04.2004. <http://www.bbc.co.uk/history/state/monarchs_leaders/spying_01.shtml>
- Cannon, John, and Anne Hargreaves. *The Kings & Queens of Britain*. New York: Oxford University Press, 2001.
- David, Hume. *The History of England*. Vol. IV. USA: Liberty Classics, 1983.
- Doran, Susan. "Elizabeth I: Gender, Power & Politics." *History Today* 53.5 (2003). 09.04.2006. <<http://www.geocities.com/queenswoman/elizadoran.html>>
- Kishlansky, Mark, Patrick Geary, and Patricia O'Brien. *Civilisation in the West*. 3rd ed. 2 vols. USA: Addison-Wesley Educational Publishers Inc., 1998.
- Mangan, Michael. *A Preface to Shakespeare's Comedies 1594 – 1603*. Singapore: Longman, 1996.
- McDowall, David. *An Illustrated History of Britain*. China: Longman, 2000.
- Özdemir, Hikmet. *Atatürk ve İngiltere: Bir Barışmanın Diplomatik Tarihi*. N.p.: The British Council, n.d.
- Rabb, K. Theodore. *Origins of the Modern West*. USA: McGraw-Hill Inc, 1993.
- Silke, John J. *KINSALE: The Spanish Intervention in Ireland at the End of the Elizabethan Wars*. New York: Fordham University Press, 1970.
- Wilson, John Harold. *Six Eighteenth-Century Plays*. USA: Riverside Press, 1963.